

Warszawa, 02-11-2022 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji

KMP.573.13.2022.KK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Zakładu Poprawczego w Grodzisku Wielkopolskim**

1. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie OPCAT¹. Polska przystąpiła do OPCAT na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie i stanowi on część krajowego porządku prawnego (art. 87 i 91 Konstytucji). Podpisując OPCAT Polska zobowiązała się do utworzenia krajowego mechanizmu prewencji, którego funkcję wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą działającego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)².

KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa – strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Zob. Art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2020 r., poz. 627).

organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem³. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej⁴”.

Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie swojej wizyty, członkowie KMPT mają dostęp do informacji o osobach, które będą rejestrowane⁵. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁶.

Spostrzeżenia KMPT czynione podczas wizytacji, opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach poczynionych podczas wizyty, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁷.

KMPT nie jest organem dochodzeniowo-śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁸. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur i złego traktowania osób pozbawionych wolności oraz zaproponowanie rozwiązań mających na celu wyeliminowanie tego ryzyka. Formułując swoje wnioski i zalecenia KMPT, bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ⁹ oraz zalecenia organów międzynarodowych.

W każdym przypadku, kiedy przedstawiciele Krajowego Mechanizmu ujawnią ryzyko zaistnienia naruszeń praw osób pozbawionych wolności (nawet jeśli jego istnienie wynika jedynie z relacji osób pozbawionych wolności), KMPT jest

³ Zob. Art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁴ Zob. Art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁵ Zob. Art. 20 OPCAT.

⁶ Zob. Art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁷ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. przykładowo Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2020 r., Część II – Jak pracuje KMPT ?.

⁸ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, pkt. 6. Zobacz również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, New York i Genewa 2018, s. 4-6.

⁹ Zob. art. 19 pkt. b) OPCAT.

zobowiązany do wydania odpowiedniego zalecenia w raporcie. Dlatego też, na zalecenia końcowe w niniejszym raporcie należy patrzeć nie tylko przez pryzmat nieprawidłowości, które zaistniały, lecz także przez pryzmat prewencji ich wystąpienia w przyszłości.

2. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 OPCAT oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 19-21 lipca 2022 r. do Zakładu Poprawczego w Grodzisku Wielkopolskim (dalej jako: zakład, placówka) udały się przedstawicielki Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur: Magdalena Dziedzic oraz Klaudia Kamińska (prawniczki).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzanie sposobu traktowania nieletnich przebywających w placówce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawianie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób nieletnich i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

W czasie wizytacji przedstawicielki KMPT wykonały następujące czynności:

- przeprowadziły rozmowę wstępną z Sebastianem Szwedzińskim – dyrektorem placówki oraz Robertem Chrzanowskim – kierownikiem internatu;
- dokonały oglądu pomieszczeń, z których mogą korzystać osoby umieszczone w placówce, w tym m.in: sypialni, świetlic, izby przejściowej, sal szkolnych, pomieszczeń przeznaczonych do prowadzenia warsztatów zawodowych;
- przeprowadziły - z zachowaniem zasad poufności - rozmowy indywidualne z nieletnimi i przedstawicielami personelu;

- dokonały analizy dokumentacji dostępnej na miejscu m.in. wybranych akt osobowych oraz dokumentacji medycznej wychowanków, dokumentacji stosowania środków przymusu bezpośredniego;
- wykonały dokumentację fotograficzną;
- spotkały się z przewodniczącą III Wydziału Rodzinnego i Nieletnich Sądu Rejonowego w Grodzisku Wielkopolskim.

Przedstawicielki Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur poinformowały dyrektora placówki o wstępnych ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchały jego uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano wybraną dokumentację związaną z funkcjonowaniem zakładu.

Podczas wizytacji przedstawiciele KMPT każdorazowo dokonują oceny traktowania nieletnich przez personel, legalności i prawidłowości dyscyplinowania, realizacji prawa nieletnich do ochrony zdrowia, edukacji, rekreacji i wypoczynku, swobody praktyk religijnych, kwalifikacji personelu, zapewnionych nieletnim warunków bytowych.

W niniejszym raporcie nie opisywano całości funkcjonowania zakładu w zakresie tych zagadnień, uwzględniono jedynie te kwestie, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania oraz mocne strony, które zasługują na aprobatę.

3. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. nieletni, pracownik placówki, członek rodziny, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiejkolwiek sankcji przeciwko jakiejkolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiejkolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.

4. Ogólna charakterystyka placówki

Zakład Poprawczy w Grodzisku Wielkopolskim jest placówką resocjalizacyjną o wzmożonym nadzorze wychowawczym, jednym z dwóch tego typu ośrodków w Polsce. Zakład posiada 16 miejsc. W dniu wizytacji w placówce przebywało 9 chłopców. Ponadto jeden chłopiec przebywał na zwolnieniu lekarskim, jeden na urlopie, a jedna osoba była skierowana do placówki, ale niedoprowadzona. Najmłodszy wychowanek w dniu wizytacji miał 16 lat, a najstarszy 20 lat.

W zakładzie działa Szkoła Podstawowa oraz Branżowa Szkoła I Stopnia.

Nadzór zwierzchni nad Zakładem Poprawczym sprawuje Minister Sprawiedliwości na podstawie art. 340 ust 1 ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹⁰. Nadzór pedagogiczny nad Zakładem Poprawczym oraz nad szkołami w zakładzie sprawuje Minister Sprawiedliwości na podstawie art. 60 ust. 4 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe¹¹, z wyjątkiem nauczania w szkole przedmiotów ogólnokształcących, który sprawuje Wielkopolski Kurator Oświaty w Poznaniu.

5. Mocne strony

W placówce prowadzonych jest wiele programów wychowawczych, terapeutycznych, profilaktycznych oraz cyklicznych zajęć z wychowankami, w tym m.in.:

¹⁰ Dz. U. poz. 1700.

¹¹ Dz. U. z 2021 r. poz. 1082 z późn. zm.

- trening biofeedback, który ma na celu naukę kontroli nad falami mózgowymi oraz reakcjami swojego organizmu, czyli świadomego wchodzenia w stan koncentracji lub relaksacji,
- terapia uzależnień. Celem terapii jest zaprzestanie przez wychowanka nadużywania substancji uzależniającej oraz budowanie zdrowych relacji, zyskanie kontroli nad swoimi uczuciami, nauczenie się radzenia sobie z codziennymi problemami, chronienie się od destrukcyjnych ludzi i sytuacji, niekrzywdzenie siebie ani innych, polepszenie swojego funkcjonowania oraz zyskanie stabilizacji,
- program zajęć z elementami arteterapii – przygotowywanie przedmiotów na cele charytatywne. Celem programu jest budowanie właściwych relacji, tworzenie życzliwej i przyjaznej atmosfery na zajęciach; rozwijanie wrażliwości, wyobraźni i twórczego myślenia; zapoznanie z różnymi technikami plastycznymi; doskonalenie sprawności manualnej i percepcyjnej; wzmacnianie poczucia własnej wartości, wiary we własne siły; angażowanie nieletnich w świadomą, dobrowolną i nieodpłatną pomoc innym,
- program zajęć dodatkowych z elementami hortiterapii „Ogrodnik”. Wdrażanie do pracy na rzecz wspólnego dobra, obniżenie napięcia i stresu poprzez obcowanie z naturą, rozwijanie zdolności społecznych i kreatywności. Zaangażowanie wychowanków w ekologiczną uprawę owoców i warzyw,
- program zajęć przygotowujących do usamodzielnienia pt. „Być dorosłym i samodzielny” m.in. w celu wykształcenia umiejętności poruszania się po instytucjach, poznania zasad rynku pracy, właściwej autoprezentacji. Kształcenie umiejętności formułowania pism urzędowych.

W placówce działają również koła zainteresowań (koło muzyczno-plastyczne, koło metaloplastyczne, koło kulinarne, koło sportowe).

6. Obszary wymagające poprawy

6.1 Traktowanie

Przedstawicielki KMPT nie odebrały żadnych sygnałów wskazujących na złe traktowanie wychowanków przez personel placówki. Jednakże wątpliwości KMPT wzbudziła praktyka nocnych kontroli sypialni chłopców. Zgodnie z otrzymanymi relacjami w porze nocnej w godzinach od 22.00 do 1.00, co pół godziny strażnik będący na dyżurze świeci latarką w szybkę znajdującą się w drzwiach do pokoju. Natomiast od godziny 1.00 do godziny 7.00 kontrola przeprowadzana jest co godzinę. Praktyka kontroli sypialni została uregulowana w wewnętrznej dokumentacji placówki – „Procedurze pełnienia dyżuru nocnego przez pracowników pedagogicznych w internacie Zakładu Poprawczego w Grodzisku Wielkopolskim”. Zgodnie z § 2 ust. 1 wskazanej procedury „Strażnik wraz z pracownikiem pedagogicznym ma obowiązek dokonywania kontroli sypialni, w których przebywają wychowankowie od godz. 22.00 do godz. 1.00 co pół godziny, chyba że sytuacja wymaga podjęcia innych kroków. W godz. od 1.00 do 7.00 kontrola sypialni wychowanków następuje co godzinę, w regularnych odstępach czasu”. Zgodnie natomiast z ust. 2 „Kontrola nocna polega na wizualnej ocenie stanu zabezpieczenia pomieszczeń oraz przebywających w nich wychowanków”.

Zdaniem KMPT należałoby zastanowić się na zasadności takiej praktyki, biorąc pod uwagę, że każdy pokój monitorowany jest przez całą dobę, a drzwi od pokoju zamykane są na noc. Taka praktyka może stanowić zagrożenie dla możliwości godziwego i spokojnego odpoczynku w nocy oraz naturalnej regeneracji organizmu.

KMPT rozumie potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa, lecz biorąc pod uwagę fakt, że w placówce jest niewielu wychowanków, sypialnie są jednoosobowe i przez cały czas objęte są monitoringiem, to kontrola taka może być zbyt restrykcyjna. Należy zauważyć bowiem, że zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, „instytucje, w których przebywają nieletni powinny zapewnić warunki umożliwiające stosowanie jak najmniej restrykcyjnych metod nadzoru i kontroli, w stopniu niezbędnym do zabezpieczenia

innych nieletnich, personelu, pozostałych osób lub przedstawicieli szerszej społeczności lokalnej przed ewentualną krzywdą ze strony nieletnich. Życie w instytucji powinno w możliwie jak najbliższy sposób oddawać pozytywne aspekty funkcjonowania w danej społeczności¹²."

KMPT zaleca zrewidowanie konieczności stosowania praktyki nocnego sprawdzania pokoju wychowanków przy użyciu latarki.

6.2 Stosowanie czasowego ograniczenia kontaktu z grupą wychowawczą

W § 23 ust. 1 pkt 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie funkcjonowania okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich¹³ wskazano, że w zakładach o wzmożonym nadzorze wychowawczym praca resocjalizacyjna polega w szczególności na: zaplanowaniu indywidualnych oddziaływań wychowawczych, w tym zajęć edukacyjnych, korekcyjnych i terapeutycznych, z możliwością czasowego ograniczenia kontaktów z grupą wychowawczą oraz określeniu porządku dla poszczególnych grup wychowawczych, oddziałów szkolnych, grup warsztatowych oraz możliwości czasowego ograniczenia kontaktów z innymi nieletnimi.

Regulacja ta, zdaniem KMPT, budzi wiele wątpliwości¹⁴. Nie wskazano definicji ani zasad, które regulowałyby szczegółowo możliwość czasowego ograniczenia kontaktów z innymi wychowankami ani na poziomie ustawy, ani w rozporządzeniu. Powoduje to, że dyrektorzy placówek sami, w regulaminie placówki, określają szczegółowo możliwość czasowego ograniczenia kontaktów nieletniego z innymi wychowankami¹⁵.

¹² Zalecenia CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, pkt: 53.2 i 53.3.

¹³ Dz. U. poz. 1897.

¹⁴ Zob. uwagi RPO do projektowanego rozporządzenia; opinia dostępna na stronie https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-08/Do_MS_opinia_funkcjonowanie_OOW_ZP_SchN_nieletni%2012.08.2022_0.pdf

¹⁵ Zob. Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Zakładu Poprawczego w Trzemesznie, przeprowadzonej w dniach 21-23 marca 2022 r., KMP.573.4.2022.

W wizytowanej placówce również wprowadzono wewnętrzne regulacje odnoszące się do tej kwestii w „Procedurze indywidualnych oddziaływań wychowawczych w warunkach czasowego ograniczenia kontaktów z grupą wychowawczą”. Decyzję o objęciu wychowanka indywidualnymi oddziaływaniami wychowawczymi podejmuje dyrektor lub inna osoba do tego upoważniona na pisemny wniosek pracownika pedagogicznego. Decyzja powinna być konsultowana z zespołem diagnostyczno-korekcyjnym (ust. 6.). Zgodnie z procedurą „celem czasowego ograniczenia kontaktów z innymi wychowankami jest stworzenie warunków do całkowicie zindywidualizowanych oddziaływań wychowawczo-terapeutycznych w stosunku do wychowanków, którzy mimo zastosowania dostępnych w tutejszym zakładzie metod wychowawczych w grupach wychowawczych nie podjęli próby zmiany zachowania lub stanowią zagrożenie dla siebie, innych wychowanków bądź personelu placówki” (ust. 1.). „Indywidualnym oddziaływaniami wychowawczym mogą zostać objęci wychowankowie zakładu, którzy notorycznie i w sposób rażący łamią regulamin oraz nieprzestrzegający ogólnie przyjętych zasad współżycia społecznego” (ust. 2.). „Pomieszczenie w którym przebywa wychowanek podczas indywidualnych oddziaływań wychowawczych jest wyodrębnioną izbą urządzoną w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego, monitorowanego całodobowo przez służby strażnicze przy pomocy kamery umieszczonej w pomieszczeniu i bezpośredniego dozoru” (ust. 3.).

W kontekście stosowania czasowego ograniczenia kontaktu z grupą wychowawczą, warto zwrócić uwagę, że zgodnie z zaleceniami CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi: „Jeżeli w bardzo wyjątkowych przypadkach, dany młodociany musi zostać odseparowany od innych z powodów bezpieczeństwa, decyzja w tej sprawie jest podejmowana przez właściwą władzę na podstawie jasnych procedur ustanowionych przez prawo krajowe,

określających naturę odizolowania, jego maksymalny czas trwania oraz podstawy, na których zostało nałożone”¹⁶.

6.3 Badanie lekarskie i dokumentowanie obrażeń

Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu wskazuje, że obowiązkowemu badaniu lekarskiemu należy poddawać nie tylko nieletnich przyjmowanych do placówki po raz pierwszy, ale także tych, którzy powracają do zakładu, np. po ucieczce, w asyście Policji. Takie badanie powinno być przeprowadzone przez lekarza lub pielęgniarkę pracującą pod nadzorem lekarza, tak szybko jak to możliwe i nie później niż 24 godziny po przyjęciu do placówki detencyjnej¹⁷.

Nieletni po przyjęciu do Zakładu Poprawczego w Grodzisku Wielkopolskim nie są profilaktycznie poddawani badaniu lekarskiemu. Nieletni poddawani są oglądowi przeprowadzonemu przez pielęgniarkę. W placówce w okresie wizytacji zatrudnione były dwie pielęgniarki. W okresie styczeń – lipiec wypełniały swe obowiązki dwa razy w tygodniu w wymiarze 5-6 godzin/każda z nich (łącznie 11 godzin). Z analizy dokumentacji wynikało, że okres oglądu przez pielęgniarkę po przyjęciu był zróżnicowany i wynosił od 2 do 18 dni.

Z uwagi na fakt, że nieletni nie są profilaktycznie badani przez lekarza, a czas przeprowadzenia wstępnego badania przez pielęgniarkę jest zbyt długi, KMPT zwraca uwagę na fakt, że badanie lekarskie przeprowadzane przy każdym przyjęciu do miejsca detencji i właściwe dokumentowanie urazów stwierdzonych podczas badania, uważane jest za podstawową gwarancję prewencji tortur. Badanie lekarskie chroni nie tylko podopiecznych placówki, ale również jej pracowników, którzy mogliby zostać oskarżeni o niewłaściwe traktowanie wychowanków.

W trakcie badania pielęgniarskiego w placówce ewentualne obrażenia widoczne przy przyjęciu, blizny, tatuaże itp., były odnotowywane na specjalnym formularzu z

¹⁶ Zalecenia CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, Reguła 93.1.

¹⁷ Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, p. 101

wizerunkiem ciała człowieka (widok z przodu i z tyłu).

W ocenie KMPT system rejestracji obrażeń powinien zostać udoskonalony, tak by efektywniej spełniał swoją zapobiegawczą rolę. W tej kwestii personel medyczny ma bowiem szczególne znaczenie.

CPT podkreśla, że personel medyczny miejsc detencji może i powinien przyczynić się do zwalczania złego traktowania osób pozbawionych wolności poprzez metodyczne rejestrowanie obrażeń i przekazywanie informacji odpowiednim władzom. Dokładne i terminowe dokumentowanie i raportowanie ujawnionych obrażeń znacznie ułatwi zbadanie przypadków możliwego złego traktowania i pociągnięcia sprawców do odpowiedzialności, co z kolei będzie działać jako silny środek odstraszający w przyszłości. Dotyczy to zarówno przypadków złego traktowania przez personel miejsca detencji, współosadzonych oraz traktowania przed okresem umieszczenia w placówce (np. gdy nieletni przebywał pod nadzorem funkcjonariuszy Policji lub innych osób)¹⁸.

Z tego też względu należy przeszkolić personel medyczny (oraz innych pracowników placówki mających kontakt z nieletnimi) z Protokołu stambulskiego, tj. oficjalnego podręcznika ONZ dotyczącego diagnozowania oraz dokumentowania przypadków tortur i innych form okrutnego traktowania. Zawiera on wskazówki pozwalające na dokonanie oceny, czy dana osoba była ofiarą przemocy (w tym tortur) oraz wytyczne, jak należy zgłaszać takie przypadki odpowiednim organom. Dokument ten dostępny jest w polskiej wersji językowej i odgrywa kluczową rolę w zapobieganiu i zwalczaniu tortur. Stanowi więc istotny element zapobiegawczy i cenne narzędzie edukacyjne, wzmacniające potencjał personelu.

Stosowanie Protokołu stambulskiego zalecają: Podkomitet ds. Prewencji Tortur

¹⁸ Zob. Dwudziesty Trzeci Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2013) 29, par. 71.

ONZ (SPT)¹⁹, Komitet Przeciwko Torturom ONZ (CAT)²⁰, Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu²¹, Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. Tortur²² i Rada Powiernicza Dobrowolnego Funduszu ONZ na rzecz Ofiar Tortur²³.

KMPT rekomenduje stosowanie wytycznych Protokołu stambulskiego do rejestracji obrażeń wychowanków. Zaleca również, by formularz medyczny do oznakowania umiejscowienia obrażeń zawierający zarys sylwetki człowieka (tzw. mapa ciała) był stosowane profilaktycznie do dokumentowania wszelkich urazów zaobserwowanych u wychowanków i to zarówno w czasie przyjęcia, jak i w okresie późniejszym (np. po ujawnieniu obrażenia w trakcie pobytu w placówce, czy powrotu z wyjazdu - np. z sądu, czy od lekarza). Formularz powinien stosować zarówno lekarz, jak i pielęgniarka.

KMPT zaleca również wykonywanie zdjęć obrażeń (za zgodą nieletnich), które powinni być włączane do dokumentacji medycznej. Taka praktyka ma ogromne znaczenie dowodowe i może pomóc w wyjaśnieniu ewentualnych wątpliwości, w odniesieniu do konkretnego przypadku.

6.4 Mechanizm skargowy

Niezwykle ważne jest, aby w każdym miejscu pozbawienia wolności funkcjonował wewnętrzny mechanizm składania skarg. Oczywiście, skarżący powinni

¹⁹ Zob. Raporty SPT z wizyt w: Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, par. 55; Portugalii, CAT/OP/PRT/1, par. 34, 89, 93; Hiszpanii, CAT/OP/ESP/1, par. 46, 63-64, 70; Wielkiej Brytanii, CAT/OP/GBR/ROSP/1, par. 69 i 71 i Szwajcarii, CAT/OP/CHE/ROSP/1, par. 75.

²⁰ Zob. Konkluzje i zalecenia CAT dla Polski, 29 sierpień 2019 r., CAT/C/POL/CO/7, par. 27-28.

²¹ Zob. Raporty CPT z wizyt w: Mołdawii, CPT/Inf (2020) 27, par. 29; Macedonii Północnej, CPT/Inf (2021) 8, par. 29; Portugalii, CPT/Inf (2020) 33, par. 71 i 72; Danii, CPT/Inf (2019) 35, par. 20 i Gruzji, CPT/Inf (2019) 16, par. 80.

²² Zob. Raporty Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur: z dnia 16 lipca 2021 r., A/76/168, par. 22, 25, 34, 66 pkt. g); z dnia 20 marca 2020 r., A/HRC/43/49, par. 13, 21 oraz z dnia 20 lipca 2018 r., A/73/207, par. 77 pkt. e).

²³ Zob. Wspólne oświadczenie CAT, SPT, Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur i Rady Powierniczej Dobrowolnego Funduszu ONZ na rzecz Ofiar Tortur z dnia 25 czerwca 2019 r., z okazji Międzynarodowego Dnia Pomocy Ofiarom Tortur dot. roli Protokołu stambulskiego w odniesieniu zarówno do sprawców, jak i ofiar:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24739&LangID=E>

mieć także możliwość bezpośredniego zwrócenia się do zewnętrznych organów. Wnoszone zarzuty powinny być z kolei rozpatrywane szybko i dokładnie, zgodnie z jasną procedurą, która chroni daną osobę przed możliwym zastraszeniem lub represjami²⁴.

W placówce prowadzony jest Rejestr skarg i wniosków wychowanków. W rejestrze tym wpisywane są każdorazowo: imię i nazwisko wychowanka, data wpływu i realizacji, przedmiot skargi/wniosku, imię i nazwisko osoby odpowiedzialnej za załatwienie skargi/wniosków oraz sposób załatwienia sprawy. Ponadto, wychowankowie mogą również zgłaszać się bezpośrednio do dyrektora placówki, w sytuacji, gdy chcą o czymś porozmawiać, złożyć skargę, bądź wniosek. Na tablicy informacyjnej wywieszona jest również lista teleadresowa instytucji sprawujących nadzór nad placówką oraz takich, które zajmują się ochroną praw człowieka (Dyrektor Zakładu Poprawczego, Sąd Rejonowy w Grodzisku Wielkopolskim, Ministerstwo Sprawiedliwości, Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, Helsińska Fundacja Praw Człowieka).

W placówce funkcjonuje tzw. telefon skargowy z którego nieletni mogą korzystać w każdej chwili. Obok telefonu wywieszona jest również w/w lista teleadresowa. Jednakże przedstawicielki KMPT odebrały sygnały, że nie wszyscy nieletni mieli świadomość istnienia takiego telefonu.

W związku z powyższym KMPT, zaleca poszerzanie wiedzy wychowanków w tym zakresie. Każdy wychowanek przy przyjęciu powinien zostać poinformowany o możliwości skorzystania z takiego telefonu.

Według CPT skuteczne zażalenia i procedury inspekcyjne są podstawowymi gwarancjami przeciwko złemu traktowaniu w ośrodkach dla nieletnich. Osoby nieletnie powinny mieć możliwość złożenia zażalenia zarówno w ramach, jak i poza systemem administracyjnym danego ośrodka; ponadto osoby nieletnie powinny być

²⁴ Dwudziesty Siódmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2018) 4, § 68-91.

upoważnione do poufnego kontaktowania się z właściwą władzą²⁵. Ponadto podkreślił, że „należy zastosować specjalne środki, aby mechanizmy składania skarg były bardziej dostępne dla osób o szczególnych potrzebach, takich jak nieletnie (...) Ważne jest również, aby w razie potrzeby zapewnić im odpowiednie wsparcie. W szczególności wskazane jest, aby nieletni (...) mieli możliwość skorzystania z pomocy osoby lub organu, który może im pomóc w zrozumieniu i korzystaniu z przysługujących im praw²⁶.” Funkcjonowanie sprawnego mechanizmu skargowego ujęte zostało także w zaleceniach CM/Rec (2008) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, w którym wskazano, że „nieletnim i ich rodzicom lub opiekunom prawnym należy zapewnić możliwość swobodnego składania wniosków lub skarg do władz i służb odpowiedzialnych za instytucję, w której przebywają nieletni, lub za kary czy środki na nich nałożone”²⁷.

6.5 Prawo do obrony

W placówce obowiązuje „Procedura kontaktu z obrońcą lub pełnomocnikiem na terenie Zakładu Poprawczego w Grodzisku Wielkopolskim”. Zgodnie z procedurą, nieletni ma prawo do osobistego kontaktu z obrońcą /z wyboru lub z urzędu/ oraz z pełnomocnikiem na terenie placówki według zasad:

- Obrońca lub pełnomocnik /adwokat/ powiadamia pisemnie lub telefonicznie Dyrektora Zakładu o konieczności kontaktu z nieletnim na terenie placówki.
- Dyrektor ustala miejsce, sposób i czas spotkania nieletniego z obrońcą /pełnomocnikiem/.
- W dniu spotkania obrońca dostarcza do placówki Dyrektorowi Zakładu informację z sądu informację potwierdzającą ustanowienie go obrońcą nieletniego i dokumentuje swoją tożsamość.

²⁵ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 36.

²⁶ Fragment § 83 Dwudziestego siódmego Sprawozdania ogólnego [CPT/Inf (2018) 4].

²⁷ Zalecenia CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, Reguła 121.

- Spotkanie nieletniego z obrońcą /pełnomocnikiem/odbywa się w wyznaczonym przez Dyrektora miejscu i czasie na terenie placówki.

Z uzyskanych informacji wynika, że spotkania z pełnomocnikami odbywają się w pomieszczeniu monitorowanym.

Zdaniem KMPT, spotkania z pełnomocnikami powinny odbywać się z zachowaniem pełnej poufności, bez możliwości monitorowania pokoju. Możliwość kontaktu nieletniego z prawnikiem stanowi fundamentalną gwarancję prewencji tortur. Umożliwia bowiem takiej osobie ocenę kondycji fizycznej i psychicznej wychowanka, uzyskanie informacji o ewentualnych nadużyciach i zawiadomienie właściwych instytucji.

Mając powyższe na uwadze KMPT zaleca, aby wszystkie spotkania nieletnich z prawnikami odbywały się w pomieszczeniu niemonitorowanym.

6.6 Warunki bytowe

Warunki bytowe w placówce zostały uznane jako dobre. Niemniej niektóre pomieszczenia wymagają remontu oraz odświeżenia. Zdaniem KMPT należałoby wyremontować w szczególności izbę indywidualnych oddziaływań wychowawczych, izby przejściowe, stołówkę oraz część łazienek.

W placówce nie ma sali gimnastycznej. Zgodnie z uzyskanymi informacjami, nie ma do tego warunków lokalowych ze względu na specyfikę budynku. Zajęcia sportowe odbywają się na boisku sportowym na dworze lub na siłowni. Nieletni mają również dostęp do kompleksu urządzeń do ćwiczeń na świeżym powietrzu.

KMPT zaleca podejmowanie dalszych kroków w celu uzyskania odpowiednich środków na remont placówki oraz na wybudowanie sali gimnastycznej.

Warto w tym miejscu odwołać się też do standardów CPT, który wskazał, że dobrze zaprojektowany ośrodek detencyjny dla nieletnich powinien zapewniać pozytywne i spersonalizowane warunki detencji młodych osób pozbawionych wolności. Miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie

umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodemu ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa²⁸.

Ponadto, zgodnie z Regułą 31 Narodów Zjednoczonych dotyczącą Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności, nieletnim pozbawionym wolności przysługuje prawo do takich warunków i wyposażenia w zakładzie, które zapewniają im zaspokojenie potrzeb zdrowotnych i godności ludzkiej.

6.7 Wyżywienie

Wychowankowie mieli zapewnione cztery posiłki dziennie (śniadanie, II śniadanie, obiad, kolacja). Przedstawicielki KMPT nie miały uwag co do opracowanego jadłospisu. Krajowy Mechanizm odebrał jednak sygnały dotyczące zbyt małej ilości pożywienia. Nieletni wskazywali, że oferowane porcje są bardzo skromne i nie zaspokajają ich potrzeb żywieniowych. Problem ten podkreślił również dyrektor placówki wskazując, że stawka żywieniowa jest niska (10,5 zł) w związku z czym placówka podjęła współpracę z Bankiem Żywności. Zdaniem KMPT wskazać należy również na inflację, która powoduje, że ceny rosną szybciej i obecnie kwota ta jest realnie jeszcze mniej warta niż kilka miesięcy temu, zatem konieczne byłoby pozyskanie dodatkowych funduszy.

Biorąc pod uwagę powyższe KMPT rekomenduje podjęcie dalszych kroków mających na celu zapewnienie wychowankom odpowiedniej ilości jedzenia. Należy upewnić się, że podopieczni otrzymują wyżywienie adekwatne do ich potrzeb. Zgodnie z normami ONZ: „Każdy ośrodek detencyjny zapewnia, że każdy nieletni otrzymywał żywność odpowiednio przygotowaną i prezentowaną w normalnych porach posiłków o jakości i ilości spełniającej normy dietetyczne, higieniczne i zdrowotne oraz, w miarę

²⁸ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 29-30.

możliwości, wymagania religijne i kulturowe. Czysta woda pitna powinna być dostępna dla każdego nieletniego przez cały czas²⁹.

6.8 Czas wolny

Z uzyskanych informacji wynika, że w okresie wakacyjnym nie są organizowane dla wychowanków zajęcia rekreacyjne, wychowawcze oraz terapeutyczne. Brak jest również jakichkolwiek zajęć grupowych. Większość czasu chłopcy spędzają przed telewizorem lub komputerem.

KMPT zaleca organizowanie zajęć rekreacyjno-sportowych także w okresie wakacyjnym. Warto rozważyć możliwość organizowania wycieczek poza zakład. Ponadto Krajowy Mechanizm przypomina, że okres wakacyjny powinien być czasem wolnym od zajęć szkolnych, ale nie od wychowawczych oraz terapeutycznych.

Jak podkreśla CPT, nieletni w sposób szczególny potrzebują aktywności fizycznej i stymulacji intelektualnej. Nieletnim pozbawionym wolności powinno się zaoferować pełen program w zakresie edukacji, sportu, doskonalenia zawodowego, rekreacji i innych celowych zajęć. Zajęcia fizyczne powinny stanowić istotną część tego programu³⁰.

6.9 Personel

W latach 2021-2022 personel placówki uczestniczył w szkoleniach dotyczących m.in.: pierwszej pomocy przedmedycznej, praktycznego wykorzystania środków przymusu bezpośredniego, szkoleniach branżowych nauczycieli praktycznej nauki zawodu ślusarz, szkoleniach branżowych nauczycieli praktycznej nauki zawodu stolarz.

KMPT pozytywnie ocenia rozwój zawodowy pracowników. Zachęca jednocześnie, by rozwój i wsparcie merytoryczne personelu miało charakter systematyczny i adekwatny do potrzeb. Szkolenie personelu jest bowiem

²⁹ Zob. Zasady Narodów Zjednoczonych dotyczące ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (Zasady z Hawany). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z 14 grudnia 1990 r., pkt 37.

³⁰ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99) 12, § 31.

mechanizmem zapobiegania torturom i budowania odpowiedniej kultury organizacyjnej. Dlatego też warto, by oferta szkoleniowa była dostosowana do potrzeb poszczególnych grup zawodowych oraz koncentrowała się na komunikacji interpersonalnej, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych i konfliktowych, przeciwdziałaniu wypaleniu zawodowemu, profesjonalnym stosowaniu środków przymusu bezpośredniego, międzynarodowych standardach ochrony praw człowieka i praw dziecka (w tym Zasad z Hawany), Protokole stambulskim. Warto też systematycznie odświeżać wiedzę i praktyczne umiejętności dotyczące udzielania pierwszej pomocy.

KMPT rekomenduje również zorganizowanie personelowi superwizji. Zgodnie z uzyskanymi informacjami w chwili obecnej superwizja nie jest organizowana dla pracowników, gdyż nie ma na to odpowiednich środków finansowych. Zdaniem KMPT, prowadzenie superwizji jest niezwykle istotne, gdyż pozwala ona na rozładowanie napięć powstałych wskutek wykonywanych obowiązków służbowych oraz omówienie sytuacji trudnych i metod zaradczych, co może również zapobiec wypaleniu zawodowemu. Zgodnie z regułami ONZ: „Personel powinien przejść takie szkolenie, które umożliwi mu skuteczne wykonywanie swoich obowiązków, w szczególności szkolenie z zakresu psychologii dziecka, dobrostanu dziecka oraz międzynarodowych standardów i norm praw człowieka i praw dziecka, w tym niniejszych Zasad. Personel powinien utrzymywać i doskonalić swoją wiedzę i umiejętności zawodowe poprzez uczestnictwo w kursach doskonalenia zawodowego, które będą organizowane w odpowiednich odstępach czasu przez cały okres ich kariery”³¹.

Z kolei Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu podkreśla, że: „Cały personel, w tym osoby pełniące obowiązki opiekuńcze, które są w bezpośrednim kontakcie z nieletnimi, powinny odbywać szkolenia zawodowe, zarówno przy rozpoczęciu pracy jak i szkolenia ustawiczne. Powinni też korzystać z odpowiedniego zewnętrznego wsparcia i

³¹ Zob. Zasady z Hawany, pkt. 85.

nadzoru nad wykonywaniem przez nich obowiązków. Należy zwrócić szczególną uwagę na szkolenie personelu w zakresie radzenia sobie z incydentami z użyciem przemocy, szczególnie w zakresie werbalnej deeskalacji w celu zredukowania napięcia oraz w zakresie profesjonalnych technik obezwładniających³² .

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca **Dyrektorowi Zakładu Poprawczego w Grodzisku Wielkopolskim:**

- 1) przeprowadzanie badań lekarskich wszystkich wychowanków przyjmowanych do placówki tak szybko jak to możliwe i nie później niż 24 godziny po przyjęciu do placówki;
- 2) dokumentowanie obrażeń zgodnie z pkt 6.3 raportu oraz wykonywanie (za zgodą wychowanków) dokumentacji fotograficznej obrażeń, która powinna być przechowywana w dokumentacji medycznej;
- 3) odstąpienie od praktyki kontrolowania przy użyciu latarki sypialni wychowanków w porze nocnej;
- 4) podjęcie działań informacyjnych na temat realizacji prawa do skargi w postaci użytkowania telefonu skargowego i zapewnienie zasad gwarantujących ich poufny charakter;
- 5) organizowanie spotkań prawników z nieletnimi w pokojach niemonitorowanych;
- 6) zapoznanie personelu z Protokołem stambulskim i wykorzystywanie zawartych tam wskazówek w codziennej pracy;
- 7) objęcie wszystkich pracowników zakładu szkoleniami z zakresu: komunikacji interpersonalnej, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych i

³² Zob. Dwudziesty Czwarty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2015) 1, § 120.

- konfliktowych, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, profesjonalnego stosowania środków przymusu bezpośredniego, międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka i praw dziecka (w tym Zasad z Hawany);
- 8) przeprowadzenie szkolenia dla pracowników pedagogicznych z rozpoznawania tortur i innych form złego traktowania;
 - 9) zapewnienie zewnętrznej superwizji dla całej kadry pedagogicznej;
 - 10) zapewnienie wystarczającej ilości pożywienia dla nieletnich;
 - 11) organizację dodatkowych zajęć dla nieletnich w okresie wakacyjnym;
 - 12) podejmowanie dalszych starań mających na celu uzyskanie środków na zapewnienie odpowiednich remontów w placówce.

Opracowała: Klaudia Kamińska

Za Zespół:

Przemysław Kazimirski

Dyrektor Zespołu

/-podpisano elektronicznie/